

MATICA SRPSKA JOURNAL OF STAGE ARTS AND MUSIC

61

Editorial board

- Katarina TOMAŠEVIĆ, PhD, Editor-in-Chief
(Institute of Musicology of the Serbian Academy of Sciences and Arts, Belgrade)
- Živko POPOVIĆ, PhD, Deputy Editor-in-Chief
(University of Novi Sad, Academy of Arts)
- Mirjana VESELINOVIĆ HOFMAN, PhD
(University of Arts in Belgrade, Faculty of Music Arts)
- Zoran ĐERIĆ, PhD
(Serbian National Theatre / University of Banja Luka, Academy of Arts)
- Katalin KAIČ, PhD
(University of Novi Sad, Faculty of Philosophy)
- Zoran MAKSIMOVIĆ, PhD
(Theatre Museum of Vojvodina)
- Ivana PERKOVIĆ, PhD
(University of Arts in Belgrade, Faculty of Music Arts)
- Ira PRODANOV KRAJIŠNIK, PhD
(University of Novi Sad, Academy of Arts)
- Jernej WEISS, PhD (Slovenia)
(University of Ljubljana, Faculty of Philosophy)
- Jadwiga SOBCZAK, PhD (Poland)
(University of Lodz, Department of Slavic Languages)

NOVI SAD
2019

ЗБОРНИК МАТИЦЕ СРПСКЕ ЗА СЦЕНСКЕ УМЕТНОСТИ И МУЗИКУ

61

Уредништво

др Катарина ТОМАШЕВИЋ, главни и одговорни уредник
(Музиколошки институт Српске академије наука и уметности, Београд)
др Живко ПОПОВИЋ, заменик главног и одговорног уредника
(Универзитет у Новом Саду, Академија уметности)
др Мирјана ВЕСЕЛИНОВИЋ ХОФМАН
(Универзитет уметности у Београду, Факултет музичке уметности)
др Зоран ЂЕРИЋ
(Српско народно позориште / Универзитет у Бањој Луци, Академија умјетности)
др Каталин КАИЧ
(Универзитет у Новом Саду, Филозофски факултет)
др Зоран МАКСИМОВИЋ
(Позоришни музеј Војводине)
др Ивана ПЕРКОВИЋ
(Универзитет уметности у Београду, Факултет музичке уметности)
др Ира ПРОДАНОВ КРАЈИШНИК
(Универзитет у Новом Саду, Академија уметности)
др Јернеј ВАЈС (Словенија)
(Универзитет у Љубљани, Филозофски факултет)
др Јадвига СОПЧАК (Пољска)
(Универзитет у Лођу, Катедра за славистику)

НОВИ САД
2019

МАТИЦА СРПСКА

ОДЕЉЕЊЕ ЗА СЦЕНСКЕ УМЕТНОСТИ И МУЗИКУ

MATICA SRPSKA

DEPARTMENT OF STAGE ARTS AND MUSIC

САДРЖАЈ

CONTENTS

СТУДИЈЕ, ЧЛАНЦИ, РАСПРАВЕ STUDIES, ARTICLES, TREATISES

Др ПЕТАР Д. МАРЈАНОВИЋ Најзначајнија остварења српске драме и позоришта у раздобљу између 1903. и 1914. године	11
PETAR D. MARJANOVIĆ, PhD The Most Important Works of the Serbian Drama and Theater in the Period Between 1903 and 1914	37
Др ЉУБИЦА М. РИСТОВСКИ Позоришни идентитети – нова типологија	39
LJUBICA M. RISTOVSKI, PhD Theater Identities – A New Typology	53
Др СОФИЈА М. КОШНИЧАР Драмски аспекти интертекстуалног шапутања Милоша Црњанског са Вир- џинијом Вулф (I део)	55
SOFIJA M. KOŠNIČAR, PhD Dramatic Aspects of Intertextual Whispering Between Miloš Crnjanski and Virginia Woolf (Part I)	68
Др СРЂАН Д. АТАНАСОВСКИ Путовања српских академских певачких дружина	69
SRĐAN D. ATANASOVSKI, PhD Travels of the Serbian Academic Choral Societies	85
Др АЛЕКСАНДАР Н. ВАСИЋ Музички критичар Рикард Шварц	87
ALEKSANDAR N. VASIĆ, PhD Rikard Schwarz as Music Critic	102
Мср МАРИЈА Ђ. ГОЛУБОВИЋ Музика Н. А. Римског-Корсакова у огледалу београдске критике између два светска рата	105
MARIJA Đ. GOLUBOVIĆ, MA Музыка Н. А. Римског-Корсакова в свете белградской критики между двумя мировыми войнами	123
MARIJA Đ. GOLUBOVIĆ, MA Music of N. A. Rimsky-Korsakov in the Light of Belgrade Criticism Between the Two World Wars	124
Мср ВАЊА М. СПАСИЋ Живот опере <i>Борис Годунов</i> М. П. Мусоргског на сцени Опере Народног позо- ришта у Београду	125

VANJA M. SPASIĆ, MA Life of the Opera <i>Boris Godunov</i> by M. P. Mussorgsky on the Scene of the National Theater in Belgrade	140
Мср ИВАНА М. НОЖИЦА Место савремене музике у часопису <i>Звук</i> (1932–1990)	141
IVANA M. NOŽICA, MA Place of Contemporary Music in the Magazine <i>Zvuk</i> (1932–1990)	161
Мср МАЈА Л. РАДИВОЈЕВИЋ Етномузиколошка истраживања влашке музике у Србији	163
MAJA LJ. RADIVOJEVIĆ, MA Ethnomusicological Researches of Vlach Music in Serbia	189
Др АНА Д. РАШКОВИЋ Траговима јужнословенске фитне нотације до руске знамене нотације: музичка веза српских минеја из XIV века и руских стихирара XVI–XIX века	191
ANA D. RAŠKOVIĆ, PhD From South-Slavic Fytte Notation to Russian Znamenny Notation: Music Links Between Serbian Menaia from XIV Century and Russian Sticherions from the XVI to XIX Centuries	208

СЕЋАЊА, ГРАЂА, ПРИЛОЗИ MEMOIRS, MATERIALS, CONTRIBUTIONS

Др БИЉАНА С. МИЛАНОВИЋ Проучавање уметничке биографије и музичког деловања Петра Стојановића: прилог идентификацији и разматрању истраживачких извора	209
BILJANA S. MILANOVIĆ, PhD Study of the Artistic Biography and Music Work of Petar Stojanović: A Contribution to Identification and Analysis of Research Sources	238
Мср МИЛАН М. НОВАКОВИЋ <i>Развојни пут Боре Шнајдера</i> Александра Поповића сагледан кроз однос текста драме и текста представе	239
MILAN M. NOVAKOVIĆ, MA <i>Razvojni put Bore Šnajdera</i> by Aleksandar Popović Studied Through the Relation of the Text of the Drama and the Text of the Play	248
БОЖАНА Г. БИЈЕЛИЋ Индонежанска борилачка техника пенчак силак у функцији сценског покрета лика Багире у представи <i>Књиџа о џунџли</i> Дјечијег позоришта у Бањој Луци	249
BOŽANA G. BIJELIĆ Indonesian Martial Arts <i>Pencak Silat</i> in the Function of the Scenic Movement of the Bagheera Character in the Play <i>The Jungle Book</i> Performed by the Children's Theater in Banja Luka	258

ПРИКАЗИ REVIEWS

Др СВЕНКА Л. САВИЋ Маријана Прпа Финк, <i>Сценски њокреј и његово дејсјиво на зледаоца</i> , Нови Сад; Универзитет у Новом Саду, Академија уметности, 2017	259
Др НАДЕЖДА Б. МОСУСОВА <i>Russian music since 1917. reappraisal and rediscovery</i> , Edited by Patrick Zuk and Marina Frolova-Walker. Published for the British Academy. Oxford University Press, New York and Oxford 2017.	262
Мрс БОЈАНА С. РАДОВАНОВИЋ Marija Dumnić Vilotijević and Ivana Medić (Eds.) <i>Contemporary Popular Music Studies: Proceedings of the International Association for the Study of Popular Music</i> 2017, Springer VS, Wiesbaden, 2019	268
Др ЛЈУБИЦА М. РИСТОВСКИ Омаж Јовану Коњовићу, Александра Јагодић, Јован Коњовић у Српском народном позоришту. Нови Сад: Позоришни музеј Војводине, 2018.	274
ИМЕНСКИ РЕГИСТАР	283
УПУТСТВО ЗА АУТОРЕ	297
РЕЦЕНЗЕНТИ	303

СРЂАН Д. АТАНАСОВСКИ

Музиколошки институт САНУ, Београд*
Оригинални научни рад / Original scientific paper

ПУТОВАЊА СРПСКИХ АКАДЕМСКИХ ПЕВАЧКИХ ДРУЖИНА: ПРИМЕРИ ДРУЖИНА „ОБИЛИЋ“ И „БАЛКАН“***

САЖЕТАК: Предмет истраживања су праксе путовања српских академских певачких дружина, пре свега Академског певачког друштва „Обилић“ из Београда и Академско пјевачко-тамбурашког клуба „Балкан“ из Загреба. Посебна пажња посвећена је особеностима академских дружина у односу на друга певачка друштва, пре свега на плану рода, мобилности и политичко-идеолошког деловања. Домовинска путовања „Обилића“ и „Балкана“ расветљена су како као идеолошки пројекти, тако и као афективне, искуствене праксе. На основу сведочанства учесника, показује се на који начин се идеја уједињења српске националне територије провлачи кроз праксе путовања певачких дружина.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: певачке дружине, академска друштва, национализам, путовања, Академско певачко друштво „Обилић“ (Београд), Академско пјевачко-тамбурашки клуб „Балкан“ (Загреб).

Тема овог рада јесу праксе путовања српских академских певачких дружина¹ на крају дугог XIX века, односно од осамдесетих година XIX столећа до почетка Првог светског рата. Ова путовања посматрам

* srdjanatanasovski@yahoo.co.uk

** Рад је писан у оквиру пројекта *Идентитетни српске музике од локалних до глобалних оквира: традиције, промене, изазови* (бр. 177004 /2011–2019/), који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије. Захваљујем др Биљани Милановић на саветима и сугестијама у раду.

¹ У XIX веку су термини „дружина“ и „друштво“ били у равноправној употреби, док у савременој музиколошкој литератури доминира употреба термина „друштво“. Употребом термина „дружина“ у овом раду наглашава се *дружење* као значајан аспект њихове делатности. Наиме, док нас термин „друштво“ упућује на размишљање о овим институцијама у смерницама теорија савремених цивилних покрета у којима се појединци окупљају око одређене идеологије и друштвенополитичког програма, термин „дружина“ указује на изворни карактер ових удружења, која су у већој мери била место социјализације, а тек након тога места културног, просветног и музичког друштвеног деловања.

као праксе које су конституисале српску националну територију како на идеолошком нивоу, тако и на нивоу директног, афективног искуства. Ограничио сам се на праксе српских академских певачких дружина јер постоје одређене особености академских дружина, које се углавном тичу питања рода, мобилности, те у одређеној мери и самог репертоара.²

Познато је да су певачка друштва деловала као носиоци националистичке идеологије, те као један од важних механизма такозваног омасовљавања национализма (уп. DÜDING 1984; KLENKE 1998; BOHLMAN 2004; MARKOVIĆ 2005). Певачке дружине су заправо биле једна од мрежа институција које су се ослањале на нову снагу грађанске класе и њене културе и које су производиле национализам предочавајући га као чињенично, нормално стање ствари. Императив уједињења Срба кроз мрежу певачких дружина такође је јачао крајем XIX века. Певачке дружине виђене су као институције „које у једно снажно коло треба да споје све Србе из свих крајева“ (ГУСЛЕ 1, 1911: 52), које сарађују преко-рочујући политичке границе, те које имају за циљ да уједине Србе у свим крајевима, кроз патриотско деловање, као својеврсни „мостови комуникације“ (MARKOVIĆ 2005: 138). Поред отвореног идеолошког деловања, певачке дружине била су, међутим, и локус дружења и афективних пракси грађанске класе. Удруживање у певачке дружине отварао је простор социјализације са истомишљеницима, што је понекад било важније од просветних и идеолошких аспирација ових институција. Певачке дружине су, дакле, представљале простор друштвеног суживота и места где се нација формирала као „отелотворена заједница“, на супрот „замишљеној заједници“ Бенедикта Андерсона (ANDERSON 1991; LEERSSEN 2015). „Национално просвећивање“ је заправо могло функционисати само уколико су чланови активностима дружине приступали искрено и у духу солидарности према другим члановима, а од чланова се очекивало да једни другима помажу, како у песми тако и у животу. Овакво зближавање имало је за циљ да сруши сталешке границе и као такво директно је повезано са национализмом као идеологијом егалитаризма.

Одвијајући се у контексту развоја култа путовања као неодвојивог дела грађанске културе XIX века, путовања су у оквиру активности певачких дружина била једна од основних пракси и до почетка XX века постала су широко распрострањена, чак и у мањим местима (уп. ЦВЕТКОВИЋ 2015). Певачке дружине редовно су, као вид дружења, приређивале излете својих чланова. Поред тога, организована су гостовања

² Профил репертоара академских певачких дружина је делом и сам био условљен факторима рода и узраста чланова дружина, а одликовало га је изражено присуство патриотских хорских композиција, химни и поклича (за више детаља вид. ATANASOVSKI 2015: 194–202; питање репертоара неће бити посебно разматрано у овом раду).

у оближњим местима, као и посете поводом јубилеја већих дружина. Коначно, поједине певачке дружине организовале су амбициозне турнеје, посећујући и географски удаљеније крајеве насељене Србима и одржавајући низ концерата у сарадњи како са другим певачким друштвима, тако и са културним и добротворним институцијама, због чега су неретко путовале преко тадашњих политичких граница, а било је и изузетних случајева великих турнеја усмерених ка просторима других нација, попут Бугарске, Немачке, и тако даље.³

Академске мушке певачке дружине формирале су се у Средњој Европи почев од последњих деценија XIX stoleћа као посебне врсте дружина које су своје чланство регрутовале искључиво из студентске популације (уп. KLENKE 1998; EICHNER 2012). Осниване су по правилу у већим академским центрима и биле су сачињене искључиво од мушкараца. Мушке певачке дружине су почетком XIX века биле уобичајене, али је крајем века већина хорова, поготову оних у већим градовима, почела да регрутује и женско чланство формирајући мешовити хорски састав, те су се искључиво мушки хорови задржали у мањим дружинама, неретко у руралним срединама. Појава академских певачких дружина била је противтежа овом тренду. Окупљајући студенте, ове дружине биле су заправо места где су идеали вирилитета и кодекси части били изразито снажни. На прелазу у XX век академске дружине су генерисале и мобилисале националистичку идеологију и ратоборну енергију академске младежи, што је по правилу било у колизији са политикама империја и националних држава, које су, у периоду од уједињена Немачке до Првог светског рата, вешто, дипломатски и уздржано балансирале своје позиције на политичкој и војној интересној мапи Европе (KLARK 2014).

Дитмар Кленке (KLENKE 1998) заговорник је тезе да немачке академске певачке дружине треба посматрати кроз маскулини култ двобоја који је био раширен међу академском омладином Вилхелминског доба. Кленке наводи примере да су академске дружине, поред хорског певања, обухватале и часове физичке културе и борбе, те да су чланови друштва сматрали да је потребно радити на високој физичкој издржљивости. У контексту немачког друштва које је проучавао, Кленке закључује да је кроз култ двобоја и неретко крвавих обрачуна негована маскулина култура поноса, а осећање личног „мушког поноса“ повезивано је са „поносом нације“. Концепт физичког одгоја био је нераздвојив од академског образовања, а припадници академске популације

³ Ови случајеви се превасходно односе на Београдско певачко друштво, које је било у специфичном положају и имало јединствену функцију у оквиру културне политике Краљевине Србије (уп. MILANOVIĆ 2014a; 2014b).

су, пролазећи кроз оба ова процеса, постајали припадници „националне елите“. У овом свету студената, који Кленке назива и „микрокосмосом крвавог култа конфронтације“, нација је била вирилна херојска творевина коју треба отелотворити у херојским делима и на њима установљеној држави (KLENKE 1998: 145–150; уп. HULL 2006). На овај начин је, кроз физичку културу и двобоје, али и кроз певање, осећање „мушкости“ и поноса повезивано са национализмом као праксом на телесном, висцералном нивоу, а национализам је био практикован не као идеологија и политичко убеђење већ као високо афективно делање.

Сфера у којој су академске дружине предњачиле у новим трендовима свакако је била појачана мобилност. За разлику од грађанских певачких дружина са мешовитим хором, академске дружине и њихов мушки збор биле су много спремније да подузму путовања, екстензивне турнеје, те да редовно концертирају ван свог матичног града (изузетак је, наравно, Београдско певачко друштво, вид. фусноту 3). Везу мобилности и „националне мисије“ мушке певачке дружине подвукао је и аутор следећих редова у листу *Гусле*:

Друштво са мушким збором је мобилније, оно се лакше креће, лакше и слободније ради, него ли друштво где се мора да води рачуна и о стотину оправданих, а ваљда још више неоправданих претензија женских чланова. Друштво са мешовитим збором везано је за своје уже место, оно се врло тешко може да реши на излет, на пут, на рад ван свог гњезда. А хоће ли наша пев. друштва да послуже у замашној идеји народна просвећивања – што њима свакако у дужност спада, и што се баш путем наших срп. пев. друштава може најуспешније да постижава – онда се морају латити посла систематског посећивања српских места, где не постоје пев. друштва; ширења српске песме и просвете у свима слојевима народним; морају заилазити у народ; морају дакле бити окретни, вољни и способни за овакав рад (*ГУСЛЕ* 3, 1913: 52–53).

Српске академске певачке дружине појавиле су се у другој половини XIX века, и то најпре у престоницама Аустроугарске, у Бечу и у Будимпешти, где је и највећи број српских студената био лоциран. Српско академско друштво „Зора“ у Бечу основало је музичку секцију, односно хор, већ 1862. године, а почетком XX века о њему се говорило као о „најозбиљнијем српском омладинском друштву“ (*ПОЛИТИКА* 3. VII 1907: 2; ПЕЛОВИЋ 2001: 101–102). Појави других српских академских певачких дружина претходила је организација Уједињена омладина српска, основана 1866. године, коју је заправо иницирало друштво „Зора“. Уједињена омладина сарађивала је и са другим певачким дружинама и била је покровитељ Савеза српских певачких друштава у Вршцу, те је њена превасходна улога била умрежавање српских инсти-

туција у Аустроугарској и пролиферација наратива свесрпског уједињења (Марковић 2004). У Будимпешти је радило Српско академско певачко друштво „Вишњић“ које је заправо било музичка секција Кола младих Срба у Будимпешти, основаног 1881. године, а у оквиру секције постојао је и тамбурашки састав (вид. ГУСЛЕ 3, 1913: 61).⁴

Најбројније и најутицајније свакако је било Академско певачко друштво, основано при Великој школи у Београду 1884. године, које је три године доцније названо „Обилић“.⁵ Ово друштво је у одређеној мери било нетипично јер су, почев од 1893. године, примане и чланице, те је од 1896. постојао и мешовити хор (Костић 2005: 47), иако је и након тога, све до Првог светског рата, мушки збор имао важно место у раду хора. Поред тога, за разлику од осталих академских певачких дружина, у којима хоровађе нису биле запажене, а најчешће је такође било речи о студентима-аматерима, „Обилић“ је за своје хоровађе имао водеће београдске композиторе, укључујући Стевана Мокрањца, Јосифа Маринковића, као и Божидара Јоксимовића. Српска студентска омладина у Загребу основала је 1904. године Академско пјевачко-тамбурашки клуб „Балкан“, који је био уско повезан са Српском самосталном странком у Хрватској.⁶ У деценији која је претходила избијању Првог светског рата, „Обилић“ и „Балкан“ свакако су биле две највеће српске академске певачке дружине и уз Београдско певачко друштво биле су међу дружинама у којима је култура путовања била највише изражена. Поред тога, почетком друге деценије XX века било је активно и Српско академско певачко друштво „Сунцокрет“ из Новог Сада (вид. ГУСЛЕ 2, 1912: 8).

Социјализација је у академским певачким дружинама била интензивно наглашена. Зближавање, „друштвени живот“, те неговање „младићке веселости“ приликом оснивања „Обилића“ експлицитно

⁴ У Грацу је 1875. године основано Српско академско друштво „Србадија“ које је приређивало музичке приредбе у сарадњи са словеначким певачким дружинама, али, и поред краткотрајног рада певачке школе, заснивање српске академске певачке дружине није успело. Српски студенти у Прагу су такође одржавали поједине приредбе, без оснивања певачког друштва. Пејовић 2001: 106.

⁵ Архива „Обилића“, која би била драгоцену у истраживању историје и рада ове дружине, уништена је крајем Другог светског рата. За основне изворе за историју певачког друштва „Обилић“, у коме су садржани архивски извори, подаци из штампе, али пре свега усмена историја и сећања чланова, вид. Симоновић 1984; Магазиновић 2000; Мајданац, Радолчић 2005.

⁶ Основни извор за историју певачке дружине „Балкан“ јесте материјал који је прикупио Светолик Пашћан Којанов, хоровађа друштва у међуратном периоду (од 1922), са намером да поводом педесетогодишњице оснивања приреди споменицу. Реч је пре свега о изводима из дневног листа *Нови Србобран*, односно *Србобран*, али и из друге периодике, о личним сећањима, фотографијама, и слично; вид. Архив Музиколошког института САНУ, Фонд Светолика Пашћана Којанова, фасцикла 129.

су се наводили као циљеви друштва, док је хорско певање представљано као „лепа вештина“ која управо има задатак да генерише ову преко неопходну „дружевност“ (Костић 2005: 14–15; уп. Симоновић 1984: 109). Академске певачке дружине често су развијале и контакте са другим академским дружинама, као и везе са фискултурним организацијама.⁷ Тако је „Обилић“ у више наврата сарађивао са Друштвом за гимнастику и борење, учествујући на његовим приредбама, а приликом турнеје у Босни 1911. године присуствовао је свечаним вежбама сарајевског српског „Сокола“ (Костић 2005: 23–24, 79).

Култ „мушкости“ који се неговао у академским певачким дружинама био је неодвојив од идеологије национализма. Синергијска веза између „мушког“ дружења и „националног рада“ била је експлицитно подстицана и негована. Академске певачке дружине перципирале су као удружења национално освешћене омладине која има историјску улогу да мобилише припаднике нације који нису раније били ангажовани на пољу „националног рада“ тако што ће сопственим делањем, социјалним умрежавањем и путовањима, поставити пример ангажовања младих мушкараца у циљу грађења нације. Посебно су занимљиви прикази певачких наступа мушких зборов академских дружина у којима се управо потенцира мушкост и стаменост гласова и наступа, а енергичност извођења поклича и националних химни повезује се са успело и убедљиво изведеном националном мисијом. Речима анонимног писца рубрике вести у листу *Гусле*, поводом скупштине Певачког друштва Срба великошколаца „Вишњић“ из Будимпеште, „баш та интелигентна, напредна омладина треба да предњачи и примером покаже осталим нашим конзервативним певачким дружинама, како ваља [...] развити смишљен и систематски рад“ (*ГУСЛЕ* 1, 1911: 58, уп. и приказ наступа „Балкана“ објављен у листу *Нови Србобран* 18. VII 1905; детаљније о вези маскулинитета и национализма у материјалним праксама академских певачких дружина вид. ATANASOVSKI 2015: 189–217).

Иако су се певачке дружине по правилу представљале као нестраначке, политички активизам био је неодвојив од академских певачких дружина и из њихове активности јасно се може закључити да су биле укључене и у дневнополитичка дешавања. Две највеће дружине, „Обилић“ и „Балкан“, биле су уско везане за одређене политичке странке – Народну радикалну странку у Краљевини Србији, односно Српску самосталну странку у Краљевини Хрватској и Славонији. Певачка

⁷ Иако ова запажања потврђују обрасце рада академских певачких дружина које је Кленке уочио у немачком контексту, потребно је истаћи да су у специфичном контексту Београда као престонице Краљевине Србије, поред „Обилића“, још два значајна певачка друштва – Београдско певачко друштво и Певачко друштво „Станковић“ – неговала сличну врсту активности.

дружина „Обилић“, основана три године након опозиционе Народне радикалне странке, убрзо је, због веза са радикалима, постала предмет пажње Министарства унутрашњих послова. Године 1994. дружини „Обилић“ путовање по западној Србији било је забрањено као акт „политичке пропаганде“, јер је тадашња влада сматрала да је председник дружине „Обилић“ (Миленко Веснић, иначе министар у претходној радикалској влади) утицао на држање великошколаца приликом студентских протеста јануара и априла 1994, везаних за укидање Устава из 1888. године (Костић 2005: 37). Национално усмерење „Обилића“, према томе, није подразумевало безусловну подршку државној политици, поготову не у периодима када је она била амбивалентна према идеји националног уједињења (уп. Милановић 2011). Ова певачка дружина била је члан-утемељивач Друштва Светог Саве, које је имало мисију да се бави „националним радом“ у Османском царству, а сарађивала је и са Академским друштвом „Младост“ из Београда, у којем су се окупљали студенти из „Старе Србије“. „Обилић“ је, такође, 1892. године учествовао у здруженој реакцији на објављивање такозване Комаровљеве етнографске карте, у којој су наводно биле садржане бугарске претензије на територије „Старе Србије“.⁸

Дружина „Балкан“ основана је годину дана по увођењу „новог курса“ у раду Српске самосталне странке, када су на њено чело дошли Богдан Медаковић и Светозар Прибићевић. Прибићевић и његови сарадници видели су у политичким и институционалним оквирима Краљевине Хрватске и Славоније нову правну платформу за остваривање права Срба. У савезу са хрватским политичарима наглашене јужно-словенске оријентације организовали су заједнички хрватско-српски фронт за одбрану од политике мађаризације (уп. Гашић 2001). Гласило Српске самосталне странке, дневни лист *Србобран*, уједно је било и најзначајнији медиј који је обавештавао и похвално се изражавао о подухватима певачке дружине „Балкан“. Певачка дружина „Балкан“ редовно је приређивала добротворне концерте у корист Српског академ-

⁸ „Комаровљева карта“ била је етнографска карта која је требало да прикаже све европске Словене. Израдио ју је Н. С. Зарјанко, на основу постојећих статистичких приказа, а објављена је 1889. године у Санкт Петербургу, у издању В. В. Комарова. Ова карта изазвала је велику пажњу у Србији, јер су на њој сви Словени у Македонији били означени као Бугари. Поред негодовања великог броја српских интелектуалаца, укључујући Стојана Протића и Милорада Медаковића, Краљевина Србија је издала званични демарш и у наредном издању карте ово је било кориговано (Протић 1888; Медаковић 1890). На поменутом збору у Београду на коме је осуђено публикавање ове карте, поред „Обилића“, учествовало је још шест академских организација: „Побратимство“, „Даничић“, „Панчић“, Правничко друштво, богословско друштво „Братство“ и Дружина ђака учитељске школе, а као резултат збора био је покренут пројекат издавања конкурентне етнографске карте српских земаља, те оснивање Фонда за путовање ђака по српским земљама (Костић 2005: 29–30). О концепту „Старе Србије“ и односу „Старе Србије“ са Македонијом вид. детаљније у ATANASOVSKI 2017.

ског потпорног друштва, које је помагало сиромашне српске академце у Загребу, а помагала је и друге локалне иницијативе.

Путовања и турнеје академских певачких дружина били су директно коришћени за остваривање циља ширења идеологије национализма и умрежавања са другим институцијама. Иако су српска певачка друштва крајем XIX века свакако интензивирала праксу путовања, са изузетком Београдског певачког друштва (вид. MILANOVIĆ 2014), академске дружине су у овом погледу далеко предњачиле у односу на друга друштва. Поред излета и краћих посета који су били уобичајени и за друга друштва, академске певачке дружине посебно су се истичале честом организацијом амбициозних турнеја и дужих путовања, који су их неретко водили у њима удаљене крајеве, те кроз које су прекорачавали постојеће политичке и међудржавне границе. Повезати српске просторе који су били раздељени на политичкој мапи Балкана сматрало се за својеврсну дужност академских дружина. Јавност је поготову била рада да поздрави путовања која су дружине водиле на територије чији је политички или економски статус био неповољан, попут анексиране Босне и Херцеговине, осиромашене Лике или „Старе Србије“ под османском влашћу.

Путовања друштва „Обилић“ започела су у мају 1888. године (поводом Ускрса), четири године по оснивању, излетом у Ниш, а већ у првих десет година постојања друштво је приредило осам излета и турнеја. Путовања су по правилу организована једном годишње, у току ускршњих празника, али је било случајева када се путовало и више пута у току године. Путовања су изостала само 1894, када је друштво прослављало десетогодишницу рада, те је приредило прославу и угостило више пријатељских дружина у Београду, као и 1898. године, услед неповољних политичких прилика формирања проаустријске владе Владана Ђорђевића која је негативно гледала на активности дружине „Обилић“ (Костић 2005: 49).

Године 1891, уместо уобичајеног излета, друштво је приредило турнеју, обилазећи градове источне Србије и наступајући и у Румунији. Ово је наредних година постало обичај, а посебно је амбициозна била турнеја 1902. године, на коју се друштво упутило заједно са Српским певачким друштвом „Гусле“ из Велике Кикинде, које је најпре посетило „Обилић“ у Београду. Већи број излета певачке дружине „Обилић“ имао је јасну друштвену и политичку конотацију, попут путовања на којима су присуствовали откривању споменика Љубомиру Ненадовићу и Стевану Синђелићу, у Ваљеву и Свилајнцу (21. јануар 1895). У првим годинама од оснивања посебан значај за друштво имало је путовање 1889. године у Крушевац, где се обележавало пет стотина година од Косовске битке. На овом догађају дружина „Обилић“ била је своје-

врсни домаћин, а ова прилика уједно је била искоришћена како би се под покровитељством краља Александра Обреновића приредила свечаност освећења заставе певачке дружине. У годинама уочи Првог светског рата најамбициознија турнеја „Обилића“ свакако је била посета Русији 1912. године (11. април – 3. мај), која је обухватила наступе у Петрограду, Москви и Одеси (Костић 2005, вид. Прилог: Хронологија путовања српских академских певачких дружина).

Имајући у виду време њеног оснивања и динамику деловања, путовања Академске певачке дружине „Балкан“ из Загреба још су упечатљивија. Како из дневника њихових активности, тако и из примарних извора (*СРБОБРАН*, *Нови СРБОБРАН*, AMISANU SPK 129), јасно се може видети да су путовања заправо од самог почетка била један од основних разлога постојања и оснивања дружине „Балкан“. Већ у другој години свог деловања, дружина „Балкан“ приредила је чак пет излета, а наредне, 1906. године, организовала је турнеју посећујући градове јужне Угарске и Београд. За разлику од „Обилића“, чланови дружине „Балкан“ путовали су лети и у децембру, што је било условљено академским календаром, односно летњом и божићном паузом у раду Свеучилишта у Загребу. По правилу су путовали више пута годишње, а поред турнеја приређивали су и излете и гостовања о светосавским беседама. Иако је током 1908. и 1909. године начинила паузу у својим активностима, дружина „Балкан“ је, за само десет година рада, организовала седам екстензивних турнеја и бројна гостовања. И сама прослава десетогодишњице рада дружине организована је у оквиру једног од путовања, односно на Првој слави Срба певача у Сомбору 1914. године (AMISANU SPK 129).

Поред путовања двеју најзапаженијих српских академских дружина, у предратној српској штампи забележени су бројни излети академске дружине „Вишњић“ из Будимпеште, која је често гостовала у градовима јужне Угарске са бројном српском популацијом, попут Новог Сада и Кикинде, као и амбициозна турнеја бечке „Зоре“, која је током лета 1907. године обишла многа места у јужној Угарској и Краљевини Србији.⁹ Ови подаци су вероватно непотпуни, али и као такви сведоче о стратегијама путовања које су биле карактеристичне за српске академске певачке дружине у великим академским центрима Аустроугарске – Бечу и Будимпешти – који су сами лежали изван и чак најамбициознијег опсега српске националне територије.

⁹ Певачка дружина „Вишњић“ је била чланица Савеза српских певачких друштава у Сомбору, те је о њеним излетима пред Први светски рат редовно извештавао лист овог савеза, *Гусле*. Поводом турнеје певачке дружине „Зора“ извештај је донела београдска *Политика*, 3. VII 1907.

На основу примарних извора – путописа објављиваних у листу *Србобран*, у случају дружине „Балкан“, односно мемоарских забелешких интегрисаних у рукопис Милана Костића (2005) у случају „Обилића“ – који сведоче о искуствима самих путника – чланова певачких дружина, могуће је реконструисати афективни ниво искуства путовања ове две дружине. Путовања су неретко за саме чланове друштва била најзначајнији део њихове активности. Број чланова који је путовао је, у случају дружине „Балкан“, углавном износио између двадесет и тридесет, али је могао значајније варирати, те је, на пример, дружина на одређена путовања ишла са само једанаест чланова, док је на Прву славу Срба певача путовала са четрдесет чланова. Када је реч о певачкој дружини „Обилић“, бројке су значајно веће, крећући се до између седамдесет и осамдесет путника. Изузев једног делегатског путовања „Балкана“ на Свесловенски скуп у Праг, неколико „Обилићевих“ посета Румунији и Бугарској, те турнеје у Русију, сва остала путовања српских академских дружина могу се окарактерисати као *домовинска* – другим речима, она су се кретала у оквирима простора који су певачи препознавали као своју домовину. Материјални услови путовања били су разноврсни. Док је значајан део путовања у оквирима Аустроугарске и Краљевине Србије реализован железницом, поготову почетком XX века, поједине турнеје захтевале су превоз кочијама. Посебно је било омиљено путовање лађом, за које се по правилу везивала музика као врста забаве у току пута, те певање химни и пригодних поздравних песама приликом испловљавања и упловљавања, као и на самом пристаништу. Брод се по правилу користио за прелазак српско-аустроугарске границе приликом доласка у Београд, а једно од најупечатљивијих путовања певачке дружине „Обилић“ лађом било је приликом пута у Бањалуку, до Босанске Градишке, здружено са другим београдским хоровима, када су закупили брод „Шумадија“. Занимљиво је да су академске певачке дружине на своја путовања неретко позивале своје суграђане да им се придруже у већем броју. Тако је „Балкан“ већ своје прво путовање огласио у *Новом Србобрану*, позивајући госте да се придруже певачима и да путују заједничком возном картом, што је наишло на значајан одзив. Путовања академских певачких дружина стога нису била само концертна гостовања хорског ансамбла, већ својеврсни полујавни друштвени догађаји отворени за шири круг учесника који су били ради да се упуте у ову врсту перформатива.

Бројна сведочанства говоре о снажним емоцијама којима су путници-певачи сретали своје сународнике у крајеве где су путовали и наступали, ословљавајући се међусобно као „браћа по крви“, „лијепа, добра браћа“, и слично (Костић 2005: 58, 67). Посебно су упечатљиве слике кретања певачких дружина кроз пределе којима су путовали,

те њихово сусретање локалног становништва, по правилу сељака које би неретко затицали у раду на пољу. Тако је забележено да је, приликом путовања „Обилића“ лађом ка Бањалуци, дан „прошао у певању, свирању, игрању и поздрављању босанских сељака, који су остављали мотике и кроз кукурузе трчали да се нагледају српског брода“ (Костић 2005: 65). Као ванредно упечатљива издваја се слика кретања чланова дружине „Балкан“ кочијама кроз Лику приликом њихове турнеје, сачувана у следећим редовима:

Путем сретамо сељаке и сељанке. Иду с рада уморни и знојни. Мислиш: тима сигурно не пада пијесма ни на памет, али на наше велико чудо они се осврћу на нас и веле, „ето то су ти, што су дошли да пјевају“. Па онда као на какав поздрав почињу и они пјесму – обичну са широким и растегнутим тоновима, који су пуни душе и срца. У том часу осјетисмо, да се наша млада срца стопише у једно, огромно и велико народно срце, осјетисмо, да смо и ми као и наша као њихова пјесма никли на једном истом парчету земље, коју смо крвљу, сузама и знојем облили. И одједном као да нестане све разлике између тих наших црних, уских и утегнутих салонских хаљина и те њихове грубе и широке бијеле рубине (СРБОБРАН 25. VIII 1910).

Као што се може приметити, у оба примера је претпоставка расног и националног идентитета, односно *истјосџи*, била предуслов стварања заједнице. У случају путовања певачке дружине „Балкан“, двоструки идентитет путника као *пјевача* и *националиста* овде је потврђен тиме што је *народна пјесма* искоришћена као механизам препознавања.

Као изразито значајни за формирање заједничких афективних економија нарочито се издвајају поздравни добродошлице, које би домаћини приређивали дружини и које би често доводило до егзалтације присутних певача и грађана. Светозар Томић тако приповеда да су тим приликама „одушевљење и дочеци од стране грађана били [...] неописиви“, те да су чланови дружине „Обилић“ приликом гостовања у Чачку „преко цвећа ушли у град“. „Народ који нас је дочекао бацао је читаве корпе ружа и другог цвећа на нас, а заставник и застава били су окићени венцима и китама цвећа“ (Костић 2005: 45). Посебно је вредно сведочанство Жарка Цетине, редовног члана дружине „Балкан“ и њеног председника у периоду од 1909. до 1910, које је садржано у писму из јануара 1955. године, из приватне преписке са Светоликом Пашћаном:

Свуда, где год смо долазили, српски нас је народ срдечно и пријатељски дочекивао. Чим смо стигли у неко место, још на станици, кад смо излазили из воза, громко смо отпевали песму: „Ој Србијо мила мати...“ (AMISANU SPK 129).

Оно што је упечатљиво у овом сећању јесте непосредност и тренутност у којој је успостављана афективна економија између певача и мештана, те улога музике и специфичне, маскулине („громке“) интерпретације којом су певачи иницирали свој боравак у сваком месту које би посетили.

Путовања лађом и дочеци на пристаништима чине се посебно значајним са аспекта успостављања афективних економија. Дочеци певачких дружина из Аустроугарске на београдском пристаништу издвајају се по томе што је неретко учешће узимао и оркестар Краљеве гарде. Добродошлица у Београд била је од посебног значаја за госте који су у Краљевини Србији и њеној престоници препознавали „српски Пијемонт“ који ће водити борбу за свесрпско уједињење. Непланирани долазак дружине „Балкан“ у Београд 1908. најбоље сведочи о овоме. Након боравка у градовима јужне Угарске, те, напослетку, у Панчеву, чланови дружине „Балкан“ нису одолели да не посете престони град Краљевине Србије:

Пловисмо плавкастим Дунавом. Вјетар попиркује, а са ведрога неба расплинуше се сунчане зраке по његовој површини. У сјени његовој појави се наједном мало непотпуна слика Београда. Груды букте, срце поиграва, осјећаји бује. Тешко га је мимоићи. „Пријатељска“ полиција аустро-угарска настоји обуздати и угушити те „велеиздајничке“ осјећаје. Није нам у Панчеву никако хтјела дати сертификата за прелаз, али ипак није успјела. Приближисмо се београдском пристаништу аустријских лађа кад се у исти мах, чисто спонтано заори – „Ој, Србијо, мила мати!“ Лађа стаде, а „Балканци“ се за час нађоше на тлу миле мајке. Једнаки осјећаји не траже легитимације (СРБОБРАН 12. II 1908).

Ова слика открива суштину конфликта са простором који су путници-певачи имали приликом преласка границе и начина на који су они доживљавали актуелне политичке поделе. Иако је аустроугарска администрација желела да потврди суверенитет царевине и да спречи прелазак певача у Краљевину Србију, они су управо кроз националну песму пренебрегли знаке преласка државних граница. Интензивно искуство преласка границе, овог пута Краљевине Србије и Османског царства, проналазимо и у сећањима чланова дружине „Обилић“ на турнеји са кикиндским певачким друштвом „Гусле“:

У Ристовцу су чланови „Обилића“ и „Гусала“ прешли границу и дошли у Зибевче на турској територији. Ступивши ногом на ово тле српске земље падали су на колена и љубили земљу, желећи у себи да ова земља опет буде српска, као што је некада била. Ретко ко да није за успомену понео комад земље, као да је са Косова, и сви су са сузама у очима напуштали Зибевче (Костић 2005: 57).

За разлику од искуства чланова дружине „Балкан“ приликом доласка у Београд, када се афективна економија стварала између певача и српске полиције на пристаништу, овде је заправо реч о реакцији путника-певача на саму природу и „земљу“ коју су чак понели са собом.

* * *

На основу података о раду академских певачких друштава, као и путописних сведочанстава чланова, може се закључити да су путовања била темељни део делатности ових организација, понекад и *raison d'être* самог постојања друштва. Имајући у виду да су посреди углавном били млађи мушкарци, путовања су организована са много више лакоће неголи у случају других грађанских певачких друштава. Напослетку, путовања су била перципирана као најадекватнији инструмент којим је академске певачке дружине требало да испуне своју мисију националног просвећивања. Идеја уједињења националне територије провлачи се попут црвене нити кроз праксу путовања академских певачких дружина, а један од значајних циљева ових путовања била је управо трансгресија постојећих политичких граница које су пресецале замишљену домовину.

ЦИТИРАНА ЛИТЕРАТУРА И ИЗВОРИ

- Гусле. *Званично гласило Савеза српских певачких друштава*. Уредник Ђорђе Цвејић. Сомбор, 1911–1914.
- Костић, Милан А. „Академско певачко друштво ‘Обилић’.“ У: МАЈДАНАЦ, Боро, Милена Радојчић (ур.). *Академско певачко друштво „Обилић“ 1884–1941. Документи, сећања, коментари*. Београд: Историјски архив Београда, 2005, 9–230.
- МАГАЗИНОВИЋ, Мага. *Мој животи*. Београд: Слио, 2000.
- МАЈДАНАЦ, Боро, Милена Радојчић (ур.). *Академско певачко друштво „Обилић“ 1884–1941. Документи, сећања, коментари*. Београд: Историјски архив Београда, 2005.
- МЕДАКОВИЋ, Милорад Г. [М. Г. М.]. *Одзив на Комаровлеву Етнографску карију Балканског полуострва*. Нови Сад: А. Паевић, 1890.
- МИЛАНОВИЋ, Биљана. „Однос сфере државе према певачким удружењима у Србији и Краљевини Југославији.“ *Музикологија* 11 (2011): 219–234.
- НОВИ СРБОБРАН. *Гласник Српске самосталне сиранике*. Уредник Јован Бањанин. Загреб, 1902–1906.
- ПЕЛОВИЋ, Роксанда. *Српска музика 19. века. Извођачи. Чланци и критике. Музичка историја*. Београд: Факултет музичке уметности, 2001.
- ПРОТИЋ, Стојан М. *О Македонији и Македонцима*. Београд: К. С. Таушановић, 1888.
- СИМОНОВИЋ, Мирослава. „Академско певачко друштво ‘Обилић’ 1884–1941. године.“ *Годишњак града Београда* 31 (1984): 107–130.
- СРБОБРАН. *Лист за јоилики, народну просвету и привреду*. Уредник Павле Јовановић. Загреб, 1908–1914.
- ЦВЕТКОВИЋ, Соња. *Музичка пракса у Нишу од краја XIX века до почетка Другог светског рата. Идеолошки, културни и уметнички контексти*. Ниш: Универзитет у Нишу – Факултет уметности у Нишу – Центар за научноистраживачки рад САНУ и Универзитета у Нишу, 2015.

- AMISANU SPK 129: Arhiv Muzikološkog instituta SANU, fond Svetolika Paščana Kojanova, фаци. 129, „Академско певачко друштво Балкан“.
- ANDERSON, Benedict. *Imagined Communities: Reflections on the Origin and Spread of Nationalism*. Revised Edition. London – New York: Verso, 1991.
- ATANASOVSKI, Srđan. „Музичке праксе и производње националне територије.“ Doktorska disertacija. Univerzitet umetnosti u Beogradu, Fakultet muzičke umetnosti, 2015.
- ATANASOVSKI, Srđan. *Mapiranje Stare Srbije. Stopama putopisaca, tragom narodne pesme*. Beograd: Biblioteka XX vek – Muzikološki institut SANU, 2017.
- BOHLMAN, Philip V. *The Music of European Nationalism: Cultural Identity and Modern History*. Santa Barbara, Denver – Oxford: ABC CLIO, 2004.
- DÜDING, Dieter. *Organisierter gesellschaftlicher Nationalismus in Deutschland (1808–1847): Bedeutung und Funktion der Turner- und Sängervereine für die deutsche Nationalbewegung*. München: R. Oldenbourg, 1984.
- EICHNER, Barbara. *History in Mighty Sounds: Musical Constructions of German National Identity 1848–1914*. Woodbridge: Boydell Press, 2012.
- GAŠIĆ, Ranka. „Novi kurs“ Srba u Hrvatskoj. *Srbobran 1903–1914*. Zagreb: Srpsko kulturno društvo „Prosvjeta“, 2001.
- HULL, Isabel V. *Absolute Destruction: Military Culture and the Practices of War in Imperial Germany*. Ithaca: Cornell University Press, 2006.
- KLARK, Kristofer. *Mesečari: kako je Evropa krenula u rat 1914*. Prevela Aleksandra Drago-savljević. Smederevo: Heliks, 2014.
- KLENKE, Dietmar. *Der singende “deutsche Mann”: Gesangvereine und deutsches Nationalbewusstsein von Napoleon bis Hitler*. Münster: Waxmann, 1998.
- LEERSSEN, Joep. “The Nation and the City: Urban Festivals and Cultural Mobilization.” *Nations and nationalism* 21 (2015): 2–20.
- MARKOVIĆ, Tatjana. “Political, cultural, artistic activities of the Ujedinjena omladina srpska as a case of networking.” *Kakanien Revisited* 8 (2004): 1–5.
- MARKOVIĆ, Tatjana. *Transfiguracije srpskog romantizma: muzika u kontekstu studija kulture*. Beograd: Univerzitet umetnosti u Beogradu, 2005.
- MILANOVIĆ, Biljana (ur.). *Stevan Stojanović Mokranjac (1856–1914). The Belgrade Choral Society Foreign Concert Tours*. Belgrade: Institute of Musicology – Serbian Musicological Society, 2014a.
- MILANOVIĆ, Biljana. “The Discourse of Travelogues About Stevan Mokranjac and The Belgrade Choral Society in the National-Political Context Before the First World War.” *New Sound* 43 (2014b): 52–69.
- RUTAR, Simon. „Komarovljeva karta slavjanskih narodnostij.“ *Ljubljanski zvon* 10 (1890): 254–256.

Прилог: Хронологија путовања српских академских певачких дружина

25. април 1888.	„Обилић“	Ниш
април 1889.	„Обилић“	Крагујевац
15. јун 1889.	„Обилић“	Крушевац (прослава годишњице Косовске битке)
април 1890.	„Обилић“	Шабац и околина (Мишар, Дубље)
21–27. април 1891.	„Обилић“	Кладово, Турн Северин (Румунија), Неготин, манастир Буково, Зајечар, Књажевац
децембар 1891.	„Обилић“	Врање, Лесковац
април 1892.	„Обилић“	Јагодина, Пањевац
март 1893.	„Обилић“	Пожаревац
21. јануар 1895.	„Обилић“	Ваљево, Бранковина (сахрана Љубомира М. Ненадовића)
1895, о Ускрсу	„Обилић“	Ваљево, Ужице, Чачак, Крагујевац
1896, о Ускрсу	„Обилић“	Велико Градиште
1896.	„Обилић“	Софија (излет београдских високошколаца)
март 1897.	„Обилић“	Горњи Милановац
јануар 1899.	„Обилић“	Смедерево, Јагодина
Ускрс 1899.	„Обилић“	Ниш, Пирот
1899.	„Обилић“	Панчево
1900, о Ускрсу	„Обилић“	Шабац
1901, о Ускрсу	„Обилић“	Велика Кикинда
1902.	„Обилић“	(Београд), Ниш, Пирот, Врање, Врањска бања, Ристовац, Смедеревска Паланка (здружено са Српским певачким друштвом „Гусле“ из Велике Кикинде)
1904.	„Обилић“	Софија (у организацији студентског друштва „Побратимство“)
4. фебруар 1905.	„Балкан“	Петриња
1905.	„Балкан“	Глина и Карловац
јун 1905.	„Обилић“ „Балкан“	Бањалука (освећење заставе певачког друштва „Јединство“)
4. новембар 1905.	„Балкан“	Карловац
15. децембар 1905.	„Балкан“	Винковци
мај–јун 1906.	„Балкан“	Нови Сад, Панчево, Београд (домаћин „Обилић“), Вршац, Велика Кикинда
јануар 1907.	„Обилић“	Солун, Скопље
10. фебруар 1907.	„Балкан“	Огулин
март 1907.	„Балкан“	Беловар, Шид, Ириг, Сремска Митровица
мај–јун 1907.	„Балкан“	Брчко, Бијељина, Тузла, Добој, Дервента, Сарајево, Мостар, Котор, Цетиње, Дубровник, Липик, Пакрац
јул 1907.	„Зора“	Бачка, Банат, Срем, Београд, Смедерево, Доњи Милановац, Мајдан Пек, Неготин, Зајечар, Параћин, Крушевац, Врњачка бања, Ниш, Пирот, Крагујевац
август 1907.	„Балкан“	Плашки, Плитвичка језера, Кореница, Удбина, Доњи Лапац, Госпић
децембар 1907.	„Балкан“	Осијек, Сомбор, Стари Бечеј, Велики Бечкерек, Бела Црква, Вршац
1908.	„Обилић“ „Балкан“	Земун (такмичење хорова)

1908.	„Балкан“	Праг (концерт за потпору српских и хрватских студената)
7–9. мај 1909.	„Обилић“	Ваљево
18–20. мај 1909.	„Обилић“	Свилајнац (откривање споменика Стевану Синђелићу)
фебруар 1910.	„Обилић“	Ниш, Крушевац
мај–јун 1910.	„Обилић“	Софија, Пирот
<u>27. јун 1910.</u>	„Балкан“	<u>Београд (прослава Певачког друштва „Станковић“ са такмичењем)</u>
август 1910.	„Балкан“	Плашки, Плитвичка језера, Кореница, Удбина, Грачац, Госпић
април 1911.	„Обилић“	Ваљево (откривање споменика Љубомиру Ненадовићу)
април 1911.	„Балкан“	Трст
мај 1911.	„Обилић“	Зеница Високи, Сарајево, Илица
јул 1911	„Балкан“	Београд (домаћини „Обилић“ и Народна одбрана)
август 1911.	„Балкан“	Београд, Ваљево, Аранђеловац, Крагујевац, Јагодина, Врњачка бања, Крушевац, Ниш, Лесковац, Врање, Пирот, Шабац
12. новембар 1911.	„Обилић“	Панчево
25–28. новембар 1911.	„Обилић“	Краљево, Чачак, Ужице
29–30. јануар 1912.	„Обилић“	Нови Сад
фебруар 1912.	„Балкан“	Огулин
март 1912.	„Обилић“	Ниш, Крагујевац
април 1912.	„Обилић“	Петроград, Москва, Одеса, Букурешт
1912.	„Ви-шњић“	Нови Сад
1912.	„Ви-шњић“	Сентомаш
април–мај 1914.	„Обилић“	Скопље, Прилеп, Битољ, Велес, Солун
1914.	„Ви-шњић“	Кикинда
<u>1914.</u>	„Обилић“	<u>Нови Сад, Сомбор (Прва слава Срба певача), Суботица</u>
<u>1914.</u>	„Балкан“	<u>Сомбор (Прва слава Срба певача, прослава десетогодишњице „Балкана“)</u>

Srdan D. Atanasovski

**Travels of the Serbian Academic Choral Societies:
The Examples of *Obilić* and *Balkan***

Summary

In this article, the author investigates the traveling practices of the Serbian academic choral societies, primarily the Academic Choral Society *Obilić* from Belgrade and Academic Choral and Tambourine Club *Balkan* from Zagreb. Special attention is paid to the characteristics of academic societies in relation to other choral societies, mainly in terms of gender, mobility, and political and ideological activity. The homeland travels of *Obilić* and *Balkan* are illuminated both as ideological projects, as well as affective, experiential practices. Based on the testimonies of the participants, it has been analyzed how the idea of unification of the Serbian national territory can be traced throughout the practice of choral societies' travelings.

Keywords: choral societies, academic associations, nationalism, travel, Academic Choral Society *Obilić* (Belgrade), Academic Choral and Tambourine Club *Balkan* (Zagreb).

Рецензенти *Зборника Мајице српске за сценске уметности и музику* 61/2019

Александар Васић
Маријана Кокановић Марковић
Данка Лајић Михајловић
Милена Лесковац
Зоран Максимовић
Биљана Милановић
Марина Миливојевић Мађарев
Мелита Милин
Вера Обрадовић
Ивана Перковић
Живко Поповић
Маријана Прпа Финк
Сања Радиновић
Немања Совтић
Катарина Томашевић

Зборник Матице српске за сценске уметности и музику

Излази двапут годишње

Издавач Матица српска

Уредништво и администрација: Нови Сад, Улица Матице српске 1

Телефон: 021/420-199, 6615-038

e-mail: mtismal@maticasrpska.org.rs

www.maticasrpska.org.rs

Matica srpska Journal of Stage Arts and Music

Published semi-annually by Matica Srpska

Editorial and publishing office: Novi Sad, ul. Matice Srpske 1

Phone: 381 21 420-199, 6615-038

e-mail: mtismal@maticasrpska.org.rs

www.maticasrpska.org.rs

Уредништво је *Зборник Матице српске за сценске уметности и музику*

бр. 61/2019 закључило 31. јула 2019.

За издавача: проф. др Драган Станић, председник Матице српске

Стручни сарадник Одељења: Марта Тишма

Преводац за енглески језик: Оливера Кривошић

Лектор и коректор: Татјана Пивнички Дринић

Технички уредник: Вукица Туцаков

Компјутерски слог: Владимир Ватић, ГРАФИТ, Петроварадин

Штампа: САЈНОС, Нови Сад

CIP – Каталогизација у публикацији

Библиотека Матице српске, Нови Сад

78+792(082)

Зборник Матице српске за сценске уметности и музику / главни и одговорни уредник Катарина Томашевић. – 1987, 1–. – Нови Сад : Матица српска, Одељење за

сценске уметности и музику, 1987–. – 24 cm

Годишње два броја.

ISSN 0352-9738

COBISS.SR-ID 16339202

Штампање овог Зборника омогућили су
Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије
и Министарство културе и информисања Републике Србије